

8 Den sociala bakgrundens betydelse för prestationer på Högskoleprovet

Sven-Eric Reuterberg

När högskoleprovet infördes fanns förhoppningar om att provet skulle bidra till att minska den sociala snedrekrytering till högskolan. Nu kan konstateras att det finns betydande sociala skillnader i resultaten på högskoleprovet. Man kan också slå fast att dessa skillnader är mer uttalade bland de kvinnliga provdeltagarna än bland männen. Att därmed hävda att provet missgynnar vissa sociala grupper är emellertid förhastat. Samma sociala skillnader ger också betyg och test av andra slag. Den centrala frågan att besvara är om provet trots allt minskar denna skillnad i samband med antagningen till högskolan.

När Högskoleprovet introducerades för snart 20 år sedan knöts en del förhoppningar till provet om att det skulle vara mindre påverkat av social bakgrund än vad som var fallet med gymnasiebetygen (Wedman & Henrysson, 1992). Under senare år har emellertid de sociala skillnaderna ägnats liten uppmärksamhet. Den allmänna debatten har mera fokuserats på könsskillnaderna i provresultat. En anledning till detta är att man inte vetat lika mycket om de sociala skillnaderna som om könsskillnaderna i provresultat.

Den enda tidigare undersökning som mig veterligen studerat socialgruppskillnaderna är den, som genomfördes av Gustafsson och Westerlund (1994) på uppdrag av Utredningen om den sociala snedrekryteringen till högre studier. Enligt denna undersökning visade resultaten på Högskoleprovet ett något svagare samband med den sociala bakgrunden än vad som var fallet för gymnasiebetygen. Dock visade även provresultaten på klara skillnader mellan provtagare med olika social bakgrund.

I den ovan nämnda undersökningen studerades socialgruppskillnaderna med manliga och kvinnliga provtagare sammanslagna. Här kommer däremot skillnaderna att studeras separat för manliga och kvinnliga provtagare och ett syfte är att granska om dessa skillnader varierar med kön.

De bearbetningar som här skall presenteras är baserade på data hämtade från två olika databaser, nämligen UGU-projektet (Utvärdering genom uppföljning) samt Binh-basen (Betyg, inskrivningsprov och högskoleprov). Den grupp som här är aktuell utgörs av ett tioprocentigt urval av individer födda 1972. För denna grupp finns högskoleprovresultat tillgängliga för de prov som gavs fr.o.m. våren 1990 t.o.m. hösten 1992. Detta innebär att varje individ har haft möjlighet att ta provet mer än en gång och åtskilliga har också gjort så. För de individer som tagit provet mer än en gång gäller här den högsta provpoäng som individen uppnått. Detta innebär att skillnaderna mellan olika grupper inkluderar också sådana effekter som kan tillskrivas övning genom upprepat provtagande.

Socialgruppsindelningen innefattar följande tre kategorier:

- I: Högre tjänstemän och storföretagare
- II: Övriga tjänstemän och småföretagare
- III: Arbetare

Skillnaderna mellan de sociala grupperna uttrycks i standardiserade provpoäng (z), vilket innebär att skillnaderna dividerats med standardavvikelsen för totalgruppen. Genomgående gäller att socialgrupp III utgör referensgrupp. De standardiserade differenserna anger följaktligen hur stor skillnaden är mellan grupp I och III respektive mellan grupp II och III.

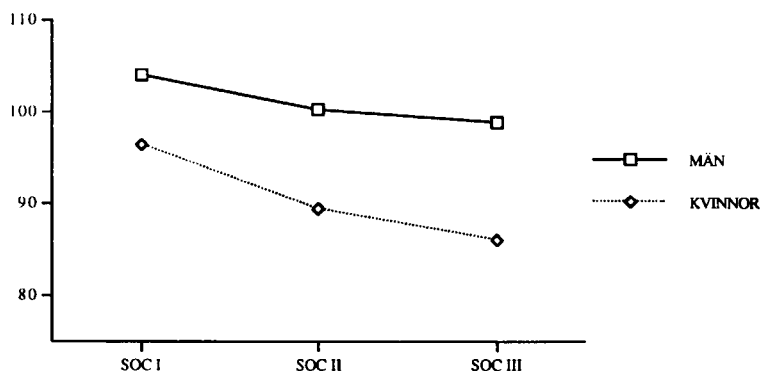
Tabell 1. Socialgruppskillnader i totalpoäng på Högskoleprovet uttryckt i standardiserade provpoäng (z).

Jämförelse	Män	Kvinnor	Totalt
I - III	0.28*	0.56*	0.50*
II - III	0.08	0.18*	0.16*

* signifikant skillnad på 5%-nivån

Om vi först ser på totalgruppen, uppgår skillnaden i provresultat mellan socialgrupp I och III till en halv spridningsenhet vilket motsvarar 8 à 9 provpoäng. Framför allt är det socialgrupp I som avviker från de övriga. Skillnaden mellan grupp II och III är nämligen klart mindre, 0.16 spridningsenheter.

Om man studerar socialgruppskillnaderna för män och kvinnor var för sig, finner man att de är dubbelt så stora bland kvinnorna jämfört med bland männen. Av figur 1 nedan kan vi utläsa att det framförallt är kvinnorna i grupp III som har presterat låga provresultat.

Figur 1. Sociala skillnader i total provpoäng bland manliga och kvinnliga provtagare.

Hur stabila är då socialgruppskillnaderna över olika provtillfällen? För att få en viss uppfattning om detta har socialgruppskillnaderna beräknats för vart och ett av provtillfällena fr.o.m. hösten 1990 t.o.m. hösten 1992. (Vid det första provtillfället våren 1990 togs provet av mycket få individer i vårt stickprov.)

Tabell 2. Socialgruppskillnader vid olika provtillfällen uttryckt i standardiserade provpoäng (z).

Jämförelse	Hösten 1990	Våren 1991	Hösten 1991	Våren 1992	Hösten 1992
I - III	0.40*	0.45*	0.47*	0.41*	0.63*
II - III	0.02	0.12	0.20	0.08	0.20
Antal	589	1171	547	902	409

Som tabellen visar, är mönstret det samma hela tiden även om vi har en viss variation i skillnadernas storlek. Skillnaderna mellan grupp I och III är genomgående signifikanta (markerade med *) vilket inte är fallet för dem mellan grupp II och III. Socialgruppskillnaderna i prestationer är således tämligen stabila över tiden.

Delproven

De resultat som hittills redovisats har gällt totalpoäng på Högskoleprovet. I tabell 3 granskas socialgruppskillnaderna för vart och ett av delproven. De största skillnaderna visar ELF-, NOG- och AO-proven och minst skillnader finner vi för studiefärdighetsprovet (STUF), som nu utgått ur Högskoleprovet. Av stort intresse är att konstatera att AO uppvisar förhållandevis stora socialgruppskillnader. Detta delprov kommer ju att utgå ur Högskoleprovet fr.o.m. våren 1996 och sett ur socialgruppsperspektiv är detta således knappast någon nackdel.

Tabell 3. Socialgruppskillnader på de olika delproven uttryckt i standardiserade provpoäng (z)

Jämförelse	ELF	NOG	AO	LÄS	ORD	DTK	STUF
I - III	0.50*	0.49*	0.46*	0.40*	0.35*	0.39*	0.32*
II - III	0.15	0.22*	0.17*	0.14*	0.06	0.18*	0.13

I figur 1 tidigare har kunnat konstaterats att männen i socialgrupp I har de högsta poängen och kvinnorna i socialgrupp III de lägsta. Gäller då detta för samtiga delprov eller är skillnaderna framför allt kopplade till vissa delprov.

Tabell 4. Socialgruppskillnader i relation till kön på ELF-, NOG- och AO-provet uttryckt i standardiserade provpoäng (z).

	ELF		NOG		AO	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
I - III	0.42*	0.52*	0.33*	0.50*	0.28*	0.50*
II - III	0.21	0.06	0.17	0.22*	0.05	0.23*

Tabell 5. Socialgruppskillnader i relation till kön på LÄS-, ORD-, DTK- och STUF-provet uttryckt i standardiserade provpoäng (z).

	LÄS		ORD		DTK		STUF	
	Män	Kvin.	Män	Kvin.	Män	Kvin.	Män	Kvin.
I - III	0.22*	0.50*	0.19	0.46*	0.16	0.42*	0.07	0.45*
II - III	0.01	0.21*	0.03	0.06	0.07	0.21*	-0.03	0.22*

Tabellerna 4 och 5 visar på ett mycket enhetligt mönster såtillvida att på varje delprov är socialgruppskillnaderna större bland kvinnliga provtagare än bland manliga. Även på delprovsnivå förefaller det vara kvinnorna i socialgrupp III som får låga resultat. Genomgående har dessa ett signifikant lägre medelvärde än kvinnor från grupp I och skillnaderna uppgår till mellan 0.4 och 0.5 standardavvikelseenheter. På fem av de sju delproven presterar kvinnor i grupp III också signifikant lägre resultat än kvinnor i grupp II.

Bland de manliga provtagarna går medelvärdesjämförelserna mellan grupperna I och III genomgående till grupp I-s fördel, men för tre av delproven i tabell 5 är denna skillnad inte statistiskt säkerställd. Däremot visar ingen av jämförelserna mellan grupperna II och III på signifikanta skillnader även om de flesta jämförelser går till grupp II-s fördel.

Sammanfattningsvis kan man således konstatera att det föreligger betydande sociala skillnader i resultat på Högskoleprovet och detta gäller såväl totalt som på delprovsnivå. Vi kan också slå fast att de sociala skillnaderna är mera uttalade bland kvinnliga provtagare än bland manliga.

Man kan då fråga sig om detta innebär att provet missgynnar de provtagare som kommer från socialgrupp III och då särskilt grupp III-s kvinnor. Som diskuterats i avsnittet "Selektionsmekanismernas betydelse för gruppskillnader på Högskoleprovet" kan en sådan slutsats inte dras på grundval av dessa medelvärdesjämförelser. Provtagare från socialgrupp III är visserligen mera positivt selekterade ur sin totalgrupp än vad som är fallet för provtagare från de båda övriga socialgrupperna, men eftersom det finns betydande sociala skillnader i såväl betyg som testresultat i totalgruppen kvarstår det även bland provtagarna en skillnad till grupp III-s nackdel (jfr. tabell 4 i ovan nämnda avsnitt). Frågan är om denna kvarstående skillnad bland provtagarna är så stor att den kan vara orsak till de sociala skillnaderna i resultat på Högskoleprovet, eller om provet är "biased" till de högre socialgruppernas fördel. Denna fråga finns all anledning att granska närmare i ett senare sammanhang.

Referenser:

Gustafsson, J-E., & Westerlund, A. (1994). Socialgruppskillnader i prestationer på Högskoleprovet. I R. Erikson & J. O. Jonsson (Red.), *Sorteringen i skolan* (s 264-284). Stockholm: Carlssons Bokförlag.

Härnqvist, K., Emanuelsson, I., Reuterberg, S-E., & Svensson, A. (1994). *Dokumentation av projektet "Utvärdering genom Uppföljning"*. (Rapport 1994:03). Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik.

Wedman, I., & Henrysson, S. (1992). Överväganden om könsmässig och social snedrekrytering vid Högskoleprovets tillkomst och utformning. *I Betyg och högskoleprov för män och kvinnor*. (UHÄ-rapport 1992:03). Stockholm: Universitets- och Högskoleämberet.